

BOEKBESPREKINGEN

F. Bosch, 2000. Paddestoelen in beeld. KNNV-uitgeverij, ISBN: 9050111386.

In 1991 heeft de KNNV een zg. Vliegenzwamproject georganiseerd. De toenmalige doelstelling was om mensen te betrekken bij de natuur en te stimuleren om naar buiten te gaan. Door het enthousiasme van de deelnemers van dit project op de gemakkelijk herkenbare Vliegenzwam te richten kon bovendien een grote hoeveelheid gegevens omtrent verspreiding en standplaats verzameld worden. Daardoor is de Vliegenzwam nu de paddestoel met het grootste aantal meldingen. Het was een succesvol project en dat heeft de KNNV ertoe gebracht om ook in het jaar 2000 samen met de NJN een actie 'vliegenzwam gezocht 2000' te starten. Als extra doelstelling kon voor dit jaar nog worden toegevoegd dat een vergelijking van de gegevens van 2000 met die van 1991 mogelijk was.

De Nederlandse Mycologische Vereniging is bij het project betrokken door de deskundigen-inbreng van Ger van Zanen en Melchior van Tweel. Om de aandacht te vestigen op de paddestoelen en de actie is een klein boekje over paddestoelen uitgebracht. In het boekje wordt op vlot leesbare wijze wat verteld over de bouw, leefwijze, relaties met dieren, eetbaarheid en giftigheid en het determineren en verzamelen van paddestoelen. In tekstkadertjes worden onderwerpen als magie en 'paddo's' kort aangestipt. Hoewel de meerderheid van het gebodene voor leken interessant is, lijkt me niet alle informatie geheel correct, zoals bijvoorbeeld de bewering dat het mogelijk is dat 'de Honingzwam een heel bos uitroeit'. Het tweede deel van het boekje is ingeruimd om 21 zeer algemeen voorkomende soorten paddestoelen te presenteren. Dat gebeurt aan de hand van een kleurenplaatje met een begeleidende tekst. Achterin staan op een uitklapbladzijde de plaatjes verkleind nog eens bij elkaar. De keuze van deze soorten is op zichzelf wel verantwoord, maar eenmaal in het bos zal de meerderheid van de paddestoelenvondsten niet op naam gebracht kunnen worden. De niet verkleinde aquarellen lijken wel redelijk, maar de kans om andere soorten te treffen is natuurlijk zeer groot. Het boekje is in de verenigingsbibliotheek aanwezig.

Peter-Jan Keizer

J. Breitenbach, F. Kränzlin, 2000. Pilze der Schweiz. Band 5. Verlag Mykologia, Luzern. 340 pp., 435 kl. foto's. ISBN 3-85604-050-1 Band 5 (Duitstalig; ook verkrijgbaar in het Frans en Engels). Prijs: CHF 158,--.

Deel 5 van deze succesvolle serie behandelt de familie van de Gordijnzwammen (Cortinariaceae). Het deel is verschenen na het overlijden van de eerste auteur, Josef Breitenbach in 1998. De opzet is gelijk aan die van de vorige delen: een korte inleiding, met onder meer een overzicht van de behandelde genera, een verklarende woordenlijst en een sleutel tot alle in het boek opgenomen soorten, wordt gevolgd door een ruim opgezet floristisch deel met kleurenfoto's, beschrijvingen en pentekeningen van de microscopie van 435 taxa. In totaal worden vertegenwoordigers uit 13 geslachten afgebeeld, waaronder *Cortinarius* (Gordijnzwammen; 231 taxa), *Galerina* (Mosklokjes; 30 taxa), *Hebeloma* (Vaalhoeden; 30 taxa) en *Inocybe* (Vezelkoppen; 96 taxa). Net zoals de opzet is ook de uitvoering vergelijkbaar met die van de vorige delen. De foto's zijn overwegend van uitstekende kwaliteit, de pentekeningen duidelijk en met zorg uitgevoerd, en de beschrijvingen beknopt maar volledig.

Zoals waarschijnlijk bekend bij iedereen die met enige regelmaat probeert paddestoelen te determineren is de Gordijnzwamfamilie bepaald niet de gemakkelijkste. Met name bij de

Vaalhoeden en de Gordijnzwammen zelf is er in de literatuur vaak nauwelijks overeenstemming te vinden tussen de opvattingen van de verschillende auteurs. De schrijvers van dit boek waren zich daarvan zeer bewust, zoals uit de inleiding blijkt. Ze wijzen daarin op de relatief kleine macroscopische verschillen tussen soorten en het doorgaans ontbreken van microscopische verschillen, het voorkomen van subtiele kleurverschillen zoals de paarse tinten en zwemen op de steel, en het eveneens subtiele verschil tussen wit en geelachtig velum. De auteurs is het evenmin ontgaan dat het vaststellen of bij Gordijnzwammen op de lamellensnede cheilocystiden voorkomen zeer lastig is, en dat vaak steriele cellen worden waargenomen die evengoed jonge basidiën (basidiolen) als jonge cheilocystiden (cystidiolen) genoemd kunnen worden. In vrijwel alle gevallen zijn deze onopvallende cellen ook microscopisch afgebeeld, hetgeen als nadeel heeft dat de paar soorten Gordijnzwammen met opvallende cheilocystiden (en vaak ook pleurocystiden) minder opvallend tevoorschijn komen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de soorten van het ondergeslacht *Myxadium*, waar *C. lividoochraceus* (Rimpelige gordijnzwam) zeer opvallende cheilocystiden heeft die niet over het hoofd te zien zijn, terwijl *C. trivialis* (Gegordelde gordijnzwam) nauwelijks opvallende steriele cellen (basidiolen?) langs de snede heeft.

Het is niet verbazingwekkend dat in zulke gevallen de determinatiesleutels hun toevlucht nemen tot ecologische kenmerken, met name in groepen die al van oudsher bekend staan als zeer lastig. Zo worden enkele soorten Vezelkoppen uitgesleuteld op hun voorkomen bij de omorikaspar, resp. bij andere sparren van het geslacht *Picea*; worden in het *Hebeloma crustuliniforme*-complex in vier achtereenvolgende coupletten standplaats en gastheer gebruikt; worden de soorten uit het *Cortinarius anomalus*-complex hoofdzakelijk op de ecologie uitgesleuteld; en wordt met grote regelmaat het voorkomen in de (sub)alpiene zone als kenmerk genoemd. Doordat elke soort (en ook vrijwel elk geslacht in de inleidende tabel) maar één keer wordt uitgesleuteld, is mogelijkheid tot correctie nauwelijks aanwezig. Binnen *Cortinarius* volgen de auteurs de indeling van Moser, maar tekenen daarbij aan dat tussen de ondergeslachten overgangen lijken voor te komen. Ook daar kunnen zich problemen voordoen doordat taxa slechts zelden meer dan eens worden uitgesleuteld. We vrezen dan ook dat de determinatietabellen voor de Nederlandse situatie lastig bruikbaar zullen zijn.

Op een probleem met de beschrijving van kenmerken moeten we daarnaast nog wijzen. Breitenbach en Kränzlin geven als het aantal knobbels van knobbelsporige Vezelkoppen het aantal aan dat in een microscopisch preparaat zichtbaar is. Daarbij wordt het aantal knobbels systematisch onderschat, doordat wel de knobbels aan de voorkant en zijkant worden meegeteld, niet die aan de achterkant van de spore. Doordat de sporen van knobbelsporige Vezelkoppen (vrijwel) symmetrisch zijn, is het beter om als het aantal knobbels op te geven: twee maal het aantal in vooraanzicht en eenmaal het aantal aan de zijkant. In de sleutels tot de Vezelkoppen wordt onderscheid gemaakt tussen soorten waarvan de steel deels bepoederd is en soorten waarvan de steel in het geheel niet bepoederd is, in plaats van tussen soorten met een niet of slechts aan de top bepoederde steel (*Cortinatae*; daarnaast gekenmerkt door een cortina) en soorten met een steel die tot over de helft of tot aan de steelbasis bepoederd is (*Marginatae*; gekenmerkt door afwezigheid van een cortina). Het gevolg is dat soorten met een nauwelijks of niet bepoederde steel (*I. giacomii*, *I. subcarpta* (Bruine zandvezelkop)) gezamenlijk worden uitgesleuteld met soorten met een steel die over het grootste deel van de lengte bepoederd is (*I. calospora* (Stekelspoorvezelkop), *I. fibrose*).

De auteurs van 'Pilze der Schweiz' verdienen in de eerste plaats hulde dat ze het aangedurfd hebben om een boek over deze familie, die in andere plaatwerken vaak stiefmoederlijk behandeld wordt, te publiceren. De auteurs verdienen daarnaast lof, omdat ze consequent alle in het boek afgebeelde collecties geherbarieerd hebben. Daardoor blijft het te allen tijde mogelijk om

determinaties te controleren. Bij hun illustraties vinden we verschillende soorten waarvan nog geen afbeeldingen in de Europese literatuur bekend waren, zoals *Inocybe strigiceps*, een soort die uit Papua Nieuw-Guinea en Zwitserland bekend is; en *Cortinarius quercetorum*, die in ons land onder eiken en beuken te verwachten zou zijn.

Er zijn recent verschillende bewerkingen van het geslacht *Cortinarius* verschenen, en deze bewerkingen verschillen onderling vaak behoorlijk. De auteurs moesten daarom een keuze maken tussen deze opvattingen; de begeleidende tekst bij sommige soorten maakt duidelijk dat ze een evenwicht moesten vinden tussen de opvattingen van splitters aan de ene kant en lumpers aan de andere kant. Uiteraard zal men het met hun keuzes niet altijd eens zijn. Bij *Inocybe* treffen we twee voorbeelden aan waar Nederlandse mycologen twee soorten menen te onderscheiden, en de auteurs slechts één: *Inocybe acuta* (hier is *I. striata* (Spitse vezelkop) afgebeeld, niet de 'echte' *I. acuta*) en *I. umbratica* (hier is *I. commixta* afgebeeld; de 'echte' *I. umbratica* is inderdaad wel hetzelfde als *I. paludinella* (Valse satijnvezelkop)). De verschillende bewerkingen hebben helaas ook geleid tot een situatie waarin verschillende namen voor hetzelfde taxon voorkomen, en dezelfde naam voor verschillende taxa. Het is daarom goed er op te wijzen dat de auteurs niet de nomenclatuur van het 'Overzicht' gebruiken en dat daardoor sommige illustraties niet lijken te passen. Dit doet zich bijvoorbeeld voor bij de naam *C. flexipes* (volgens het 'Overzicht' de Sombere siersteelgordijnzwam), die hier voor *C. paleaceus* (Gewone pelargoniumgordijnzwam) van het 'Overzicht' gebruikt wordt. Het is in de huidige situatie echter onmogelijk om het iedereen naar de zin te maken, en het is dan ook onvermijdelijk dat de opvattingen zoals die in 'Pilze der Schweiz' gehanteerd worden, niet per sé met die van andere auteurs overeenstemmen.

In een aantal gevallen geldt dat ook voor ons, en het lijkt ons nuttig om deze verschillen van opvatting kenbaar te maken, al was het alleen maar om de interpretatie zoals die in het 'Overzicht van de Paddestoelen in Nederland' gehanteerd is, bij de tijd te houden. Hieronder volgt een lijst met taxa waarvan wij stellig menen dat de opvatting van 'Pilze der Schweiz' niet met die van ons c.q. het 'Overzicht' overeenstemt. Indien mogelijk geven we dan aan welk taxon de betreffende foto plus beschrijving volgens ons weergeeft.

1. *Inocybe dulcamara*: eerder *I. agardhii* (Geringde viltkop);
2. *I. ochroalba* (Bleekgele vezelkop): niet herkenbaar;
3. *I. sambucina* Witte heidevezelkop): onherkenbaar; opmerkelijk genoeg toont de paddestoel de grootste gelijkenis met de eveneens afgebeelde *Cortinarius emollitus* (Witte galgordijnzwam)!
4. *Alnicola bohémica*: eerder een *Galerina*;
5. *Cortinarius amurceus*: eerder *C. delibutus* (Okergele gordijnzwam);
6. *C. pseudodiabolicus*: eerder *C. delibutus*;
7. *C. alboviolaceus* (Lila gordijnzwam): hoedoppervlak te viltig;
8. *C. ochrophyllus* (Okervezelgordijnzwam): onherkenbaar;
9. *C. turgidus* (Witte zijdegordijnzwam): te donker;
10. *C. emollitus*: onherkenbaar; zie ook opmerking bij *I. sambucina*;
11. *C. hemitrichus* (Witschubbige gordijnzwam): onherkenbaar;
12. *C. pulchripes*: onherkenbaar;
13. *C. subbalaustinus* (Roodbruine gordijnzwam): onherkenbaar;
14. *C. umbrinolens*: eerder *C. striaepilus* in de zin van het 'Overzicht'.

Binnen het geslacht *Cortinarius* hebben de auteurs van 'Pilze der Schweiz' een poging gedaan om de soorten in de notoir problematische groepen van *C. anomalus* (groep van de Vaaggegordelde gordijnzwam) en van *C. flexipes* / *C. decipiens* (groep van de Sombere siersteelgordijnzwam) te onderscheiden. Op dit moment hebben wij in ieder geval nog geen goed

omschreven mening over deze groepen, en we wagen ons daarom maar niet aan een oordeel over verschillende van de hier afgebeelde taxa.

Ter afsluiting zij gezegd dat bovenstaande lijst niet wil zeggen dat we niet erg te spreken zijn over dit deel van 'Pilze der Schweiz'. Integendeel, de opvattingen van de auteurs zijn helder vastgelegd, en het boek vormt dan ook een uitstekend referentiewerk voor iedereen die in de behandelde groepen geïnteresseerd is. Wij, en ongetwijfeld veel andere mycologen, zien met spanning uit naar het volgende deel in deze serie, dat de Russulales zal behandelen.

Nico Dam & Thomas W. Kuyper

Galli, R. 1999. I Tricholomi. Atlante pratico-monografico per la determinazione der Genere Tricholoma (Fr.) Staude. Edinatura, Milano. 272 pp., 211 kleurenfoto's. In het Italiaans, met Engelse vertalingen van de determineer sleutels. Prijs: LIT 80.000 excl. verzendkosten. Distributeur voor Europa: Micosvi, CH 6828 Balerna, Via Pusterla 12, Zwitserland.

Het derde boek in deze serie (van de auteur verschenen eerder bewerkingen van het geslacht *Russula* en van de Boleten) is geheel gewijd aan de Ridderzwammen (*Tricholoma*). Het boek geeft een uitgebreide inleiding over de anatomie en kenmerken van ridderzwammen, en, wat in een Italiaans boek onvermijdelijk is, een uitgebreid hoofdstuk over de culinaire aspecten van deze groep. Het grootste deel van het boek is gewijd aan een systematisch overzicht van het geslacht met sleutels, beschrijvingen, lijntekeningen van de belangrijkste microscopische kenmerken en kleurenfoto's. Deze zijn over het algemeen van zeer goede kwaliteit. Vaak wordt ook één soort meerdere keren afgebeeld, hetgeen een goede indruk geeft van de verschillende verschijningsvormen. Soms is er als aanvulling ook een foto van het biotoop waarin de soort kan worden aangetroffen. Het boek geeft als appendix een lijst van alle namen tot dusver gepubliceerd in het geslacht *Tricholoma* van de hand van Morten Christensen, en sluit af met een uitgebreide literatuurlijst.

Hoewel het boek is geproduceerd in Italië, kun je er vrijwel alle soorten in aantreffen die in onze streken worden gevonden. De taxonomische inzichten zijn traditioneel, in de zin dat in grote lijnen de indelingen van Bon (1991) en Riva (1988) worden gevolgd. Hier en daar wijkt dat af van de opvattingen van Noordeloos & Christensen (1999). Maar dat hoeft voor de aanschaf van het boek geen bezwaar te zijn! Hoewel de tekst in het Italiaans is, is het boek mede door de uitstekende foto's goed te gebruiken. Bovendien zijn de sleutels in het Engels vertaald. Voor de serieuze liefhebber van deze groep aantrekkelijke paddestoelen is het dan ook warm aanbevolen.

Literatuur

Bon, M. 1991. Flore mycologique d'Europe 2. Les Tricholomes et ressemblants. Documents mycologiques, mémoire hors série no. 2.

Noordeloos, M.E., Christensen, M. 1999. *Tricholoma*. In: Bas *et al.*, Flora agaricina neerlandica, vol. 4. Balkema.

Riva, A. 1988. *Tricholoma*. Fungi Europei, vol. 3. Saronno.

Chiel Noordeloos

Krieglsteiner, G.J. (red.). 2000. Die Grosspilze Baden-Württembergs. Band 1 Allgemeiner Teil. Ständerpilze: Gallert, Rinden, Stachel- und Porenpilze. 629 pp., 213 kleurenfoto's, 422 verspreidingskaarten, 58 lijntekeningen. Prijs DM 68,--.

Ibidem, Band 2. Ständerpilze: Leisten-, Keulen-, Korallen- und Stoppelpilze, Röhrlings- und Täublingsarten. 620 pp., 325 kleurenfoto's, 354 verspreidingskaarten en 33 lijntekeningen. Ulmer Verlag, Wollgrasweg 41, 70599 Stuttgart. Prijs DM 68,--.

De eerste twee delen van deze vierdelige serie over de paddestoelen van de deelstaat Baden-Württemberg mogen er wezen: kloeke delen, mooi ingebonden in stevige kافت met kleurenfoto. Al doorbladerend vallen in de eerste plaats de kleurenfoto's op die over het algemeen van goede kwaliteit zijn. De opzet is, zoals de subtitels al aangeven, systematisch. In het eerste deel worden de trilzwammen, korstzwammen, stekelzwammen en polyporen behandeld, in het tweede deel de cantharellen, koraal- en knotszwammen, stekelzwammen, gasteromyceten, boleten, melkzwammen en russula's.

Deel 1 begint met een algemeen deel waarin de verantwoording wordt gegeven van de opzet, planning en gehanteerde indelingen. Zoals de titel aangeeft, beperkt het boek zich tot de paddestoelen die zijn aangetroffen in Baden-Württemberg. Omdat het hier één van de grootste deelstaten van Duitsland betreft, met een veelheid aan biotopen, is het aantal behandelde soorten aanzienlijk. Het systematische deel geeft per hoofdgroep een beschrijving met een sleutel tot de behandelde geslachten. Vervolgens worden de geslachten binnen de hoofdgroep in alfabetische volgorde behandeld. Per geslacht een geslachtsbeschrijving, gevolgd door een sleutel tot de soorten. De soorten worden vervolgens weer in alfabetische volgorde behandeld. Per soort, tenslotte, wordt een karakteristiek van de morfologie gegeven, gevolgd door een overzicht van de verspreiding in Baden-Württemberg en het totale verspreidingsgebied. Van veel soorten wordt vervolgens een kleurenfoto en/of een verspreidingskaart in Baden-Württemberg gegeven.

De gehanteerde taxonomie reflecteert duidelijk de ruime (soort-) opvattingen die Krieglsteiner hanteert: Zo worden *Lactarius quieticolor* (Vaaloranje melkzwam) en *L. hemicyaneus* (Leemputmelkzwam) als variëteiten van *L. deliciosus* (Smakelijke melkzwam) opgevoerd, en is *L. fluens* (Beukemelkzwam) gereduceerd tot een variëteit van *L. blennius* (Grijsgroene melkzwam). Makkelijk voor karteerders, uiteraard, maar of dit de werkelijke relatie van de taxa recht doet, valt te betwijfelen.

De boeken bevatten een schat aan informatie waar wij ook ons voordeel mee kunnen doen. Een bezwaar is natuurlijk de geografische beperking, die het gebruik van de sleutels in bijvoorbeeld Nederland beperkt maakt. Toch geloof ik dat de boeken als naslagwerk een goede dienst kunnen bewijzen, daar veel zeldzame en/of bijzondere soorten zijn afgebeeld.

Chiel Noordeloos